

ŞEHİRLERİN FAZİLETİYLE İLGİLİ UYDURMA HADİSLER VE “HAYRU’L-BULDÂN” RİSÂLESİ

Doç. Dr. İ. Hakkı ÜNAL

Giriş

Genellikle hicrî birinci asrın ortalarına doğru başladığı kabul edilen hadis uydurma faaliyeti ⁽¹⁾, diğer alanların yanısıra çeşitli belde ve şehirlerin övgü veya yergisinde de alabildiğince kullanılmıştır. Hadis kitaplarıyla şehir tarihlerinde örneklerine bolca rastlayabileceğimiz bu tür haberlerin ortaya çıkışında siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel pek çok sebeplerin bulunduğu şüphesizdir. Meşhur hadis mecmualarında yer alan ve Mekke ve Medine gibi şehirleri de kapsayan bazı fadâil rivayetlerinde bu sebepler açıkça görülmektedir.

Bu yazımızda, şehirlerin faziletleriyle ilgili Hz. Peygamber’e isnad edilen rivayetlerin genel bir değerlendirmesini yaptıktan sonra, çarpıcı bir tarihî gelişmeyi gözler önüne serdiği için Medine’nin faziletleriyle ilgili meşhur hadis kaynaklarında yer alan bazı rivayetlerden örnekler vererek bunların çıkış sebepleri üzerinde duracağız ⁽²⁾. Sonra da İbn Asâkir’in meşhur eseri **Tarihü Medinet-i Dımaşk**’inde bulunan konuyla ilgili bazı haberleri aynı tarzda değerlendireceğiz. Son olarak da bugün Kırgızistan’ın ikinci büyük şehri olan Oş (Uş) şehrinin faziletleriyle ilgili haberleri içeren ilginç bir Türkçe risaleyi tanıtaçağız.

Sahih veya uydurma kabul edilsin, bu tür haberlerin muhtevaları ve söyleniş sebepleri birbirine çok benzemektedir ve içerik yönünden yapılacak bir değerlendirmede sadece isnada bakılarak yapılmış bir sahih ve uydurma ayrımının çok fazla önem taşımadığı görülmektedir. Nitekim bu yazımızın sonunda ele alacağımız **Risâle-i Hayru’l-Buldân**’da yer alan

1. Bkz., Abdulfetah Ebû Ğudde, **Lemehât min Târihi’s-Sünneti ve Ulûmi’l-Hadis**, 1. baskı, Beyrut-1984, s. 45-46.

2. Medine’nin faziletiyle ilgili rivayetlerin muhteva tahlilini yaparak, ortaya çıkış sebeplerini eleştirel bir tarzda Türkçe’de ilk defa ele alan Prof. Dr. M.S. Hatiboğlu’dur. Bkz. Hz. Peygamber’in Vefatından Emevîlerin Sonuna Kadar Siyasî İctimâî Hadislerle Hadis Münasebetleri (Basılmamış Doçentlik Tezi), s. 65-68.

rivayetler, bir hadiscinin veya sıradan bir insanın “bu kadar da olmaz” diyeceği türden haberlerdir. Fakat dikkatle incelendiği zaman bu rivayetlerle, Şam, Kudüs, hatta Mekke ve Medine hakkında nakledilen ve meşhur kaynaklarda yer alan bazı haberler arasında içerik ve söyleniş sebepleri yönünden çok fazla bir fark yoktur.

I

Hicrî birinci asrın ortalarından itibaren ıstılâhî anlam kazanarak Kur’ân-ı Kerim’den sonra müstakil bir teşrî kaynağı haline gelen hadis ve sünnet⁽³⁾ henüz tedvin ve tasnif edilip son şeklini almadığı ilk dönemlerde, çeşitli amaçlarını gerçekleştirmek isteyen insanlar elinde bir istismar aracı olarak kullanılmış ve bu süreç içinde pekçok hadis uydurularak tedavüle sokulmuştur. İşte hadisin İslam Dünyasındaki önemini ve yaptırım gücünü bilen bu insanlardan bir kısmı kendi bölgelerinin tervici için bu araçtan yararlanmayı ihmal etmediler ve yaşadıkları şehirlerin faziletlerini rivayet kalıplarına dökmekte gecikmediler. Godziher’in dediği gibi bu haberler, “dünyanın iki kıtasına yayılmış bulunan çeşitli İslam çevrelerinin kendi beldeleri hakkında besledikleri aşırı sevginin ifadesidirler ve bu uydurma haberler yoluyla onlar kendi cemaatlarının İslam hayatında özel bir yeri olduğunu göstermek istemektedirler.”⁽⁴⁾

Hz. Peygamber’in vefatından yıllarca sonra kurulan Kûfe ve Bağdat gibi şehirler hakkında bile Hz. Peygamber’den menkul haberler bulunduğuna göre, amaç için her türlü vesilenin göze alındığı anlaşılmaktadır. “Mucizevî bir dil ve gaybî bir ifade kullanıldıktan sonra hakkında hadis uydurulan şehrin, Hz. Peygamber zamanında mevcut olup olmadığı artık araştırılmayacaktı. Peygamber’e methettirmek istenen bu şehirler arasında Mekke, Medine, Kudüs, Yemen, Şam, Mısır, Kazvin, Kirman ve Fas’a ait olan düzme hadisler büyük bir yekün tutar.”⁽⁵⁾

Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir, mevzû hadislerle ilgili kıymetli eserinde konuyla ilgili şu değerlendirmede bulunmaktadır: “Şehirler hakkındaki uydurmalarda iki hususiyet göze çarpmaktadır. Bunların bir grubu iddialıdır. Bazı yerleri methederken diğer bazı şehirleri kötölemeyi de hedef tutar. Buna misal olarak şu uydurmayı alabiliriz: ‘Dört şehir Cennet şehirlerindedir. Bunlar Mekke, Medine, Kudüs ve Dımaşk’tır. Dört şehir de Cehennem şehirlerindedir. Onlar da Kostantiniyye, Tuvâne, Antakya ve San’â’dır.’ Diğer bir grup uydurma da vardır ki bazı bölgeleri methetmekten öte bir maksat taşımamaktadır. Çok uzun bir haberde Horasan’ın muhtelif şehirleri methedilirken Merv hakkında şöyle söylenir: ‘Allah Teâlâ’nın Horasan diyarında Merv denilen bir şehri vardır. Orayı karde-

3. Sünnetin kavramlaşma ve terimleşme süreciyle ilgili olarak bkz., Bünyamin Erul, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, Ankara-1999, s. 14-78.

4. Ignaz Goldziher, *Muslim Studies*, (Almancadan çevirenler: C.R. Barber-S.M.Stern), Londra-1971, II/123.

5. M. Yaşar, Kandemir, *Mevzu Hadisler*, 2. baskı, Ankara-1980, s. 50.

şim Zülkarneyn (a.s.) kurmuş ve Üzeyir (a.s.) de orada namaz kılmıştır. Gürül gürül akan nehirleri ve pek geniş arazisi vardır. Kapılarının herbirinde kılıcını çekmiş bir melek bulunmaktadır ki Kıyamet'e kadar Merv ahalisini muhafaza ederler.”⁽⁶⁾

Sayın Kandemir, bu değerlendirmeden şöyle bir sonuca ulaşmaktadır: “Muhtelif memleketter ve kabileler hakkında uydurulmuş hesapsız bir mevzûât yığını dışında Hz. Peygamber'in senâsına mazhar olmuş şehirler için de hadis-i şerifler de mevcuttur. Bunlar mukayese edildiği zaman bile bu mevzuda varid olan hadislerle olmayanlar hakkında muayyen bir ölçü, hiç değilse sağlam bir fikir elde etmek mümkün olacaktır.”⁽⁷⁾

Sayın Kandemir, bu muayyen ölçünün ne olduğunu belirtmemiştir ve kanaatimce, sadece sened'e bakarak bu konuda uydurma olanla olmayan arasında sağlam bir ölçü tesbiti de son derece zordur.

Hız. Peygamber'in, sade bir insan ve bir yönetici olarak, yaşadığı, gördüğü, bildiği, hatta duyduğu şehirlerin olumlu veya olumsuz özellikleri hakkında birşeyler söylemiş olması doğal karşılanabilir. Mesela Kur'ân-ı Kerim'de işaret edilen kutsal yerler hakkında açıklamada bulunmak, insanları bir yere gitmeye teşvik etmek, yurdundan ayrılmak zorunda kalanları teselli etmek, misafir olduğu yerin ve insanların güzelliklerinden nezaketen de olsa bahsetmek, görevli olarak gönderdiği kimselere, gidecekleri yerin ve insanların özellikleri hakkında bildiği veya başkalarından öğrendiği bilgileri aktarmak şeklindeki beyanları bulunabilir. Ama bunların sayısı oldukça sınırlı olmalıdır ve bunların tesbiti için de ciddi bir muhteva analizine, tarih ve coğrafya bilgisine ihtiyaç vardır. Hız. Peygamber'in uzun süreli yaşadığı şehirler bellidir. Gördüğü şehirler de muhtemelen ticaret ve savaş amaçlı seferlerinde gördükleriyle sınırlıdır. İsmi ni duyduğu ve hakkında bilgi aldığı beldelerin sayısını tam olarak tesbit etmek mümkün değildir.

Ancak Hız. Peygamber'in hiçbir makul gerekçe olmadan bazı şehirleri ve orada yaşayan insanları övmesi veya yermesi, bazı şehirleri cennetlik, diğerlerini cehennemlik olarak tavsif etmesi muhtemel değildir. Kendi vefatından çok sonra kurulmuş şehirler hakkında konuşması da söz konusu olamaz. Bu bağlamda, daha sonraki siyasi, sosyal, ekonomik, askerî ve benzeri sebeplere bağlı olarak gelişen olaylara telmihen, insanları şu veya bu şekilde yönlendirmek maksadıyla birşeyler söylemiş olması da düşünülemez.

Senedi yönünden sahih kabul edilsin veya edilmesin, şehirler, beldeler, bölgeler ve ülkelerle ilgili haberlerin en az yüzde doksanbeşten fazlası bizim Hız. Peygamber'in söylemesini muhtemel görmediğimiz kısma girdiğine göre bu durumda ne yapmak gerekir?

6. A.g.e., 50.

7. A.g.e., s. 51.

Yapılacak şey basittir: Hadis kaynaklarımız başta olmak üzere, şehir tarihleri, tabakât kitapları, tefsirler ve genel tarih kitaplarında yer alan bu kabil rivayetlerin, o şehir veya beldelerin tarihi, sosyal, kültürel, coğrafî, demografik ve etnolojik geçmişi bakımından çok önemli ve kıymetli malzemeler olduğunu kabul edip onları bu amaçla yapılacak araştırmalarda değerlendirmektir. Bu rivayetler sadece, Hz. Peygamber'e ait olup olmadıklarını tesbit açısından hadiscilerin ilgi alanında olmalıdır ve bu tesbiti sağlıklı yapabilmek için de sosyal bilimlerin ilgili branşlarından yardım almak zorunludur. Bu gibi durumlarda isnad tetkikinin tek başına yeterli olmadığı çok aşikardır. O yüzden bazı önemli hadiscilerimiz bile, Hz. Peygamber'den nice sonra kurulmuş şehirler hakkındaki rivayetlerle, bölgeler arasında düşmanlık doğuracak türden haberleri dahi sahih saymakta tereddüt etmemişlerdir. Bunda, kişinin ve yakınlarının yaşadığı bölgeye bağlılığının, yani vatan sevgisinin ağır bastığı açıkça görülmektedir.

Mamafih, bazı hadiscilerimiz geç de olsa bu konuda birtakım genel kurallar geliştirmişlerdir. Mesela İbn Kayyim el-Cevziyye (ö.h.751) konuyla ilgili iki kural zikreder: "1. Bağdat, Basra, Kûfe, Merv, Askalân, İskenderiyye, Nasîbîn (Nusaybin) ve Antakya'yı öven ve yeren her hadis yalandır. 2. 'Falanca şehirler Cennet, falanca şehirler Cehennem şehirlerindedir' şeklindeki her hadis yalandır."⁽⁸⁾ İlgili rivayetlerin tamamına uygulanabilecek kapsamda olmasa da bu kurallar bile bütün hadiscilerce dikkate alınmış değildir.

II

Ebû Hüreyre kanalıyla gelen bir rivayette Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilir: "Ümmetimden, Medine'nin sıkıntı ve meşakketlerine sabır gösteren kimseye Kıyamet günü şefaati ve şahid olacağım."⁽⁹⁾

İmam Mâlik'in *Muvatta'*, Müslim'in *Câmi'i* ve Tirmizî'nin *Sünen'*inde yer alan bu rivayet ilk bakışta, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra oraya gelmek istemeyen veya orada kalmak istemeyen bazı kimselerin bulunduğunu akla getirmektedir⁽¹⁰⁾. Tabiatıyla bir kimse-

8. İbn Kayyim, el-Cevziyye, el-Menâru'l-Münîr fî's-Sahîhi ve'd-Daif, 2. baskı, Haleb-1982, s.117.

9. *Muvatta'*, *Câmi'*, H.No:3, (Çağrı Yayınları, İstanbul-1981); *Müslim*, Hacc, H.No: 482, (Çağrı Yayınları, İstanbul-1981); *Tirmizî*, Menâkıb, 68, H.No: 3918, (Çağrı Yayınları, İstanbul-1981).

10. Buna işaret eden bir haber hadis kaynaklarında mevcuttur: "Câbir b. Abdillah'dan nakledildiğine göre bir bedevî (a'râbi) Resulullah'a gelip İslam üzere bey'at etti. Fakat Medine'de bir hastalığa yakalanınca Resulullah'a gelip 'benim bey'atımı boz' dedi ve bunu üç kere tekrar etti. Nebî (s.a.v.) de her defasında bunu reddetti ve sonunda; 'Medine, pisliğini atan temizini bırakan bir körük gibidir' buyurdu. (*Muvatta'*, *Câmi'*, H. No: 4; *Buhârî*, *Ahkâm*, 47; *Müslim*, Hacc, H.No: 489; *Tirmizî*, Menâkıb, 67, H.No: 3920). Bu rivayetin, Medine'nin boşalmasına yol açan diğer gelişmelerden farklı istisnâî bir olayı tasvir ettiği görülmektedir.

nin Mekke'deki veya başka bir yerdeki evini-barkını, yakınlarını bırakıp tanımadığı bir muhite gitmesi ona zor gelebileceği gibi, orada karşılaştığı zorluklardan dolayı dönmek istemesi de makuldur. O yüzden Hz. Peygamber'in, bu durumda olanları manevî olarak teşvik veya ikaz edip kararlarından vazgeçirmek amacını taşıdığı düşünülebilir.

Ancak hicret öncesi ve sonrasında Hz. Peygamber'i bu kadar endişeye sevk edecek olumsuz bir gelişmenin varlığı bilinmemektedir. Tam tersine onun davasına inanan ilk müslümanların büyük fedakarlıklara katlanma pahasına Medine'ye isteyerek hicret ettikleri, Medineli Ensâr'ın da yine büyük bir alicenapllıkla onları karşılayıp her türlü yardımı esirgemedikleri tarihen sabittir.

Hal böyle olunca bu hadisin vurûd sebebi ne olabilir? Rivayetin bazı varyantlarında vurûd sebebi olabilecek açıklamalar bulunmakla beraber bunlar Hz. Peygamber döneminin çok sonrasına işaret etmektedir. Hadisçilerimizin bu ve biraz sonra zikredeceğimiz diğer rivayetlerle ilgili değerlendirmeleri hemen hemen aynıdır: Yani Hz. Peygamber, bu ve benzeri hadisleri gelecekteki olumsuz gelişmeler için bir uyarı mahiyetinde irad etmişlerdir.

Şimdi rivayetin başka bir varyantına bakalım: "el-Mehrî'nin azadlı kölesi Ebu Saîd, Ebû Saîd el-Hudrî'ye Harre gecelerinde gelerek fiyatların pahalılığından, ailesinin kalabalıklığından şikayetle, Medine'nin zorluk ve sıkıntılara sabredemeyeceğini ve Medine'den ayrılma düşüncesinde olduğunu söyleyip fikrini sordu. (Ebu Saîd el-Hudrî) ona şöyle dedi: "Yazıklar olsun! Bunu sana tavsiye etmem. Ben Resulullah (s.a.v.)'in şöyle dediğini işittim: 'Medine'nin sıkıntılara katlanarak orada ölen bir kimseye, eğer müslümansa, Kıyamet gününde şefaati ve şahidim'" (11).

Bilindiği üzere hicri 63 yılında meydana gelen Harre vakası Emevi ordusunun Medine'yi basıp yağmalayarak, yüzlerce kişiyi öldürmesiyle sonuçlanmış acıklı bir olaydır. O sırada Mekke ve Medine, Abdullah b. Zübeyr'in yönetimindedir ve merkezî Emevi yönetimi buralara boykot uygulamaktadır. Medine Şam bölgesine yakınlığı sebebiyle Mekke'ye nazaran daha büyük tazyik altındadır.

Rivayetin başka bir varyantı da şöyledir: "Zübeyr b. el-Avvâm'ın azadlı kölesi Yuhannis naklediyor: Fitne esnasında Abdullah b. Ömer'in yanında otururken, azadlı cariyelerinden biri gelerek selam verdi ve "Ey Ebû Abdurrahman! Zaman bize zorlaştı, buradan çıkmak istiyorum" dedi. Abdullah ona şöyle cevap verdi: "Otur ahmak! Ben Resulullah (s.a.v.)'in şöyle dediğini duydum": "Onun (Medine'nin) zorluğuna ve sıkıntılarına katlanan kimseye, Kıyamet gününde şefaati ve şahid olacağım" (12).

11. Müslim, Hacc, H. No:477.

12. Muvatta', Câmi', H.No: 3; Müslim, Hacc, H.No: 482.

Hadisciler bu rivayetteki fitnenin de Harre vak'ası olduğunu belirtirler.

Harre vak'asının etkisiyle Medine'yi terketmek isteyenlere yapılan bu uyarıların Abdullah b. Zübeyr'in kontrolündeki bu bölgeden kaçışları ve dolayısıyla, merkezî yönetime karşı bir zâfiyetin doğmasını önlemeye matuf olduğu tahmin edilebilir. Nitekim Mehmet S. Hatiboğlu da, "sair yerleri, yaşama imkanları bakımından Medine'ye tercih edenlere, bu hesaplarında yanıldıklarını gösterebilmek için uhrevî mükafaat va'dinden başka çare bulunamayacaktır" şeklindeki yorumuyla, bu rivayetin, Medine'den göçü önlemek amacıyla uydurulmuş olduğuna işaret etmektedir⁽¹³⁾.

Esasen Medine'den başka bölgelere göç daha önceden başlamış bir olgudur. Bu, çevre ülkelere fütûhâtın başladığı Hz. Ebûbekir dönemine kadar götürülebilir. Daha sonra Hz. Ali'nin yönetimi esnasında Hilâfet merkezinin Kûfe'ye, Emevîlerle beraber Şam'a, Abbasîlerle beraber Bağdat'a taşınması, ilk merkez olan Medine'nin önemini iyice azaltmış ve onu ikinci plana düşürmüştür. Buna işaret eden Wellhausen şunları söyler: "Bundan sonra, Arabistan, umumi hicretle tenhalaşarak İslamdan evvelki seviyenin çok aşağısına düştü. Eski gınâlarda bize bunun üzerine acı şikayetler intikal etmiştir. Medine, devletin merkezi olmaktan çıktı. Kaybedilen mevki yeniden elde etmek için yapılan bütün teşebbüsler beyhude oldu. Medine sadece, burada teşekkül eden İslam Hadisi'nin merkezi ve Muhammed'in bahsettiği İslam aristokrasinin bir kenara atılmış üyelerinin burada oturup arada sırada iddia ettikleri hakları gerçekleştirmeye çalıştıkları küskünlük tekkesi olarak kaldı."⁽¹⁴⁾

Bu tarihi gelişmeyi rivayetlerden izlemek de mümkündür: "Resulullah buyurdu ki: Yemen fethedilecek. Bir grup insan, hayvanları, aileleri ve kendilerine tabi olanlarla birlikte oraya taşınacaklar. Halbuki bilselerdi Medine onlar için daha hayırlıydı. Şam fethedilecek. Bir grup insan, hayvanları, aileleri ve kendilerine tabi olanlarla oraya göçecekler. Şayet bilselerdi Medine onlar için daha hayırlıydı. Irak da fethedilecek. Bir grup insan, hayvanları, aileleri ve kendilerine tabi olanlarla oraya taşınacaklar. Eğer bilselerdi Medine onlar için daha hayırlıydı."⁽¹⁵⁾

İbn Hacer bu rivayeti yorumlarken şu değerlendirmeyi yapar: "Bu hadiste Nübüvvet alâmetlerinden bir alâmet var. Bu olay, Nebî (s.a.v.) in haberine uygun olarak ve bu tertib üzere vuku buldu. İnsanlar oralandaki zenginlik ve rahatlıktan dolayı beldelere dağıldılar. Medine'de kalmaya sabretselelerdi onlar için daha hayırlı olurdu."⁽¹⁶⁾

13. Hatiboğlu, *Siyâsi-İctimâî Hadiselerle Hadis Münasebeti*, s.66.

14. Julius Wellhausen, *Arab Devleti ve Sukûtu* (Çev. Fikret Işıltan), Ankara-1963, s.25.

15. *Buhâri*, Fedâilu'l-Medine, 5; Müslim, Hacc, H.No: 497; *Muvatta' Câmi'*, H. No: 7.

16. İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bâri bi Şerh-i Sahih'i'l-Buhâri*, I.XIII, Kahire-1380 h. IV/92.

Medine'den göçün nasıl cereyan ettiğini şu hadis çok net ortaya koyuyor: Ebû Hureyre'den nakledilmiştir: "Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek. Adam, amca oğlunu ve yakınlarını, 'rahata gelin, rahata gelin' diye çağırarak. Bilselerdi, Medine onlar için daha hayırlıydı. Nefsim elinde olana yemin olsun ki, kim oradan hoşlanmayarak çıkarsa, Allah, ondan daha hayırlı birini ona halef kılar. Dikkat edin! Medine, pisliği dışarı atan körük gibidir. Medine, körüğün, demirin curuflarını attığı gibi şerhilerini atmadıkça, Kıyamet kopmaz." (17)

Dikkat edilirse, bu rivayette olay açık bir şekilde tasvir edildiği gibi, gerekli uyarılar da yapılmaktadır. Uyarının etkili olabilmesi için de Hz. Peygamber'in devrede olması şarttır. Hatiboğlu Hoca'nın da ifade ettiği gibi, Medine'den göçün önü alınamadığı için, "hicret edenlere cezaları verilmiş, süprüntüden fazla değerleri olmadığı tescil edilmiştir." (18)

Bu uyarılara rağmen Medine'den göç devam etmiş ve rivayetlere bakılırsa, sokaklarında köpeklerin cirit attığı adeta ölü bir şehir görüntüsüne bürünmüştür: "Resulullah buyurdu: Medine'yi, onda bulunan hayra rağmen terkedecekler. Orayı yiyecek arayan yırtıcı hayvanlar ve kuşlar istila edecek. En sonunda, Müzeyne'li iki çoban koyunlarını sürüp Medine'ye yönelecekler. Fakat orayı vahşi hayvanlarla dolmuş görecekleler. Seniyye-tü'l-Veda'ya geldiklerinde yüz üstü düşecekler." (19)

Diğer bir tasvir daha dramatiktir: "Bütün güzelliğine rağmen Medine terkedilecek. Öyleki oraya köpekler veya kurtlar girecekler ve Mescidin bazı sütunları veya minberi üzerine işeyecekler. (Ashab), o zaman meyveler kime kalacak? diye sordular. Hz. Peygamber, 'yiyecek arayan kuşlara ve yırtıcı hayvanlara' buyurdu." (20)

İbn Hacer bu rivayetlerin yorumunda, Kurtubî'nin Kâdî İyad'dan naklettiği şu açıklamaya yer verir: "Bu gerçekleşmiştir. Çünkü Medine, Hilâfet merkezi olmuş, insanların yöneldiği, sığındığı bir yer haline gelmişti. Yeryüzünün gelirleri oraya akmış ve en mamur beldelerden biri olmuştu. Hilâfet oradan Şam'a, sonra Irak'a intikal edince, şehre bedeviler hakim oldu. Fitneler kol gezmeye başladı. Halkı boşaldı. Medine, kuşların ve yırtıcı hayvanların uğrak yeri oldu." (21)

17. Müslim, Hacc, H. No: 487.

18. Hatiboğlu, a.g.e., s.67.

19. Buhârî, Fedâilu'l-Medine, 5; Müslim, Hacc, H. No:499.

20. Muvatta', Câmi', H. No: 8.

21. Fethu'l-Bârî, IV/90.

Kâdî İyad'ın bu değerlendirmesi tarihî gelişmelere daha uygun görünmekte, zaten rivayetler de bu gelişmeleri tasvir etmektedir. Onlara göre, İbn Hacer'in de katıldığı bu görüş Hz. Peygamber'in gelecekle ilgili olarak yaptığı bir ihbarın, yani bir mucizenin tahakkukudur. Nevevî'ye göre bu mucize Kıyamete yakın bir zamanda gerçekleşecektir⁽²²⁾. Halbuki olay, tarihî bir oluşumun rivayetlerle anlatımından ibarettir ve bu anlatımda ilk râvî çeşitli sebeplerle Hz. Peygamber olarak tesbit edilmiştir.

Medine'den diğer bölgelere cereyan eden bu hızlı göç her şeye rağmen devam ettiği için, artık Hz. Peygamber'e, ölümüne bu şehirde kalınması tavsiyesi yapılmıştır: "Medine'de ölmeye gücü yeten (imkan bulan) orada ölsün. Zira ben orada ölene şefaattir ederim."⁽²³⁾

İslam Tarihinde, siyasî, sosyal, ekonomik, askerî ve benzeri pek çok sebeplerin doğurduğu olaylarla at başı giden bu tür rivayetlerin, geçmişin daha iyi anlaşılmasında çok önemli bir yeri olduğu kuşkusuzdur. Ancak Hz. Peygamber'e nisbet edilip sahih sayılmalarıyla birlikte, İslâmî açıdan normatiflik kazanan bu hadisler, geçmişte tarihin bir dönemini açıklayarak daha doğal bir fonksiyon icra etmişlerken, bugün tarihten kopartılmış halleriyle, yani anakronik olarak müslümanlara yön verme işlevini sürdürmektedirler. O, yüzden günümüzde, Medine'ye gidip orada ölerken Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmak isteyen pek çok müslüman bulunduğu gibi, bunu fiilen gerçekleştiren insanlar da mevcuttur.

III

İbn Asâkîr olarak tanınan Şam (Dımaşk)lı büyük hadisci Ebu'l-Kâsım Ali b. Hibetullah b. Abdillâh b. Hüseyin (499-571/1105-1176), en önemli eseri **Tarihu Medinet-i Dımaşk**'ının girişinde, Şam bölgesi ve Dımaşk şehrinin faziletleriyle ilgili onlarca rivayete yer verir. Yetmiş cilt olarak yayınlanan devâsâ eserinin ilk cildi tamamen bu haberlere ayrılmıştır. Dımaşk'ta kendisi için bir dâru'l-hadis yaptırılan ve ömrünün büyük kısmını hadis öğrenimi ve öğretimiyle geçiren İbn Asâkîr'in büyük bir muhaddis olduğunda ulema müttefiktir⁽²⁴⁾.

İbn Asâkîr'in Şam ve Dımaşk'ın⁽²⁵⁾ faziletleriyle ilgili olarak topladığı haberlerin bir kısmı Hz. Peygamber'den, diğerleri ise sahâbe ve tabiîundan nakledilmektedir. Bunlar içinden örnek olarak sadece merfû olan bazı ilginç rivayetleri vermek istiyoruz:

22. A.g.e., IV/90.

23. Tirmîzî, Menâkıb, 68, H.No: 3917.

24. Hayatı ve eserleri için bkz., Mustafa S. Küçükasa-Cengiz Tomar, "İbn Asâkîr", TDV İslam Ansiklopedisi, XIX/321-324.

25. Şam, bir bölgenin, yani yaklaşık olarak bugünkü Suriye'nin, Dımaşk ise bu bölgenin merkezi olan şehrin, yani bugünkü Şam'ın karşılığıdır.

- Ali b. Ebî Talib'den nakledildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Âhir zamanda bir fitne olacak. Onda insanlar, altının maddenden çıkartıldığı gibi çıkartılacak. Şam ehline sövmeyiniz sadece şerhlerine sövünüz. Çünkü orada ebdâl vardır."⁽²⁶⁾

İbn Asâkîr, bu rivayetin, sadece Zeyd b. Ebi'z-Zerkâ' (hadisin ravi-lerinden biri)dan geldiğini söyleyen Taberânî'yi vehm (hata)le suçlamakta ve bu haberin, el-Velid b. Müslim tarafından İbn Lehîa'dan ve el-Haris b. Yezid el-Mısıri tarafından Abdullah b. Zübeyr el-Gafîgî el-Mısıri'den Hz. Ali'ye mevkûfen nakledildiğini ifade etmektedir. Yani rivayetin Hz. Peygambere aidiyetinden şüphe etmeye gerek yoktur. Neyseki hiç olmazsa, Şamlıların şerhlerine sövme izni verilmiştir.

- Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurdu: "Ey Allah'ım! Müdd'ümüzü, Sa'ımızı, Şam'ımızı, Yemen'imizi bize mübarek kıl. Bir adam, ey Allah'ın Resulü Irak'ımız (ne olacak) diye sordu. Hz. Peygamber, orada zelzeleler, fitneler olacak, şeytanın iki boynuzu oradan çıkacak" buyurdu⁽²⁷⁾.

Emevilerin siyasi rakiplerinin yer aldığı Irak'ın güllük gülistanlık olduğunu söylemeye tabiyatıyla imkan yoktur. Bazı rivayetlerde, Mekke, Medine, Şam ve Yemen takdis edilirken, sadece Irak dışarda tutulmuş,⁽²⁸⁾ bazan Irak yerine Necd konulmuş⁽²⁹⁾ bazan da Mısır Irak'a komşu kılınmıştır.⁽³⁰⁾ Bazı rivayetlerde de Şam ve Yemen karşısına Meşrik konulmuş ve şerrin onda dokuzu'nun oradan çıkacağı söylenmiştir⁽³¹⁾. Tabiatıyla, Meşrik'in Suriye'nin doğusunda bulunan Irak olduğu kolayca tahmin edilebilir. Burada işaret edilmesi gereken önemli bir nokta şudur: Hadis açısından, Şam ve Dimaşk'ın şansı, tam da hadis uydurma faaliyetinin yoğun olduğu dönemlerde Emevilerin (yani Şam'ın) iktidarda bulunuyor olmasıdır⁽³²⁾. İbn Asâkîr'in, kendisinden neredeyse beş asır önce tedavüle

26. *Tarihü Dimaşk*, I/334-335. İbn Asâkîr, Hz. Ali'den; "Şam'a lanet edilmemesi, çünkü orada ümmet üzerinden bütün felaketleri defedecek Ebdâl'in bulunduğu" şeklinde çoğu mevkuf pekçok habere yer vermiştir (Bkz., *A.g.e.*, I/335-341). Böylece, Şam yönetimine karşı muhalefeti yumuşatmada en etkili şahıs olarak Hz. Ali düşünülmüş olmalıdır.

27. *Tarihü Dimaşk*, I/130. Irak yerine Necd'in zikredildiği bir varyantu için bkz. *Tirmizî*, *Menâkıb*, 75, H.No: 3953.

28. *Tarihü Dimaşk*, I/131.

29. *A.g.e.*, I/133.

30. *A.g.e.*, I/135.

31. *A.g.e.*, I/136.

32. "Emevî yönetimi altındaki şartlar, kısmen, Suriye'nin hadislerle tervec edilmesi için uygundu." (Goldziher, *Muslim Studies*, II/123). Goldziher'e göre, Suriye ile Medine'nin karşılaştırılmasında, Suriye'yi Medine'ye tercih ettiren rivayetler Emevî etkisiyle açıklanabilir. Ona göre bu, aslında Benî Ümeyye ve Benî Hâşim ihtilafından kaynaklanmaktadır ve bu ihtilaf bazı Emevîleri, Peygamber şehrine "habise" veya "taybe"ye mukabil olarak "en-netme" (pis kokan) demeye kadar sevk etmiştir. (Bkz., *A.g.e.*, II/45-46 ve orada verilen kaynaklar).

çıkan ve sağlamlığı da kendisinden önce tesbit edilen bu rivayetleri bir Şamlı olarak kullanıyor olması belki de fazla yadırganmayabilir.

- Abdullah b. Amr'dan naklen Resulullah şöyle buyurdu: "Hayr onda ondur. Dokuzu Şam'da, biri ise diğer beldelerdedir. Şer de onda ondur. Biri Şam'da, dokuzu diğer beldelerdedir. Eğer Şam ehli bozulursa sizde hayr yoktur." (33) Bu rivayeti destekleyen onlarca değişik varyantı, şâhid ve mutâbîlerini nakleden İbn Asâkîr'in hadisin sıhhatinden emin olduğu anlaşılıyor. Ancak diğer beldelere bırakılan onda birlik hayırdan ve onda dokuzluk şerden Mekke ve Medine'nin hissesine ne düşeceğini açıklamıyor.

Şam'ın ve halkının bu dünyadaki faziletinden bahsedip de öbür alemdeki durumlarına temas etmemek bir eksiklik olduğundan o nokta da vuzûha kavuşturulmuştur:

- Ebu Ümâme'den nakledildiğine göre, Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın yeryüzünden seçtiği bölge Şam'dır. Yarattıklarının ve kullarının seçkinleri de oradadır. Ümmetimden bir cemaat hesapsız ve cezasız olarak Cennete girecektir."⁽³⁴⁾

Aynı rivayetin bir başka varyantında, "kim Şam'dan başka bir yere çıkarsa Allah ona kızar, kim de başka yerden oraya gelirse Allah ona rahmet eder" ilavesi vardır.

Aşağıdaki şu rivayetlerde durum daha net anlatılmaktadır:

- Abdullah b. Havâle el-Ezdî'den naklen o şöyle demiştir: "Ya Resulullah! Bana içinde yaşayacağım bir belde seç. Eğer senin bâki olacağını bilseydim, hiçbir şeyi sana yakın olmaya tercih etmezdim. Hz. Peygamber, 'Şam'a gitmeni tavsiye ederim' dedi. Şam'dan hoşlanmadığımı görünce şöyle dedi: "Allahu Teâla'nın Şam hakkında ne dediğini biliyor musun? O şöyle diyor: Ey Şam! Sen beldelerin arasında seçtiğimsin, sana kullarının en hayırlıları girdi (geldi)". (Hz. Peygamber şöyle dedi): Allahu Teâla Şam ve ehli için bana garanti verdi."⁽³⁵⁾

- Mekhûl'ün, Vâsile b. el-Eska'dan naklettiğine göre o şöyle demiştir: "Resulullah (s.a.v.) in, Huzeyfet-ubnu'l-Yemân ve Muaz b. Cebel'e söylediğini duydum. O ikisi evde Hz. Peygamber'e danışıyorlardı. Hz. Peygamber Şam'a işaret etti. Sonra yine sordular. Peygamber tekrar Şam'a işaret etti ve 'size Şam'ı tavsiye ederim, orası Allah'ın, beldeleri arasında seçtiği ve kullarının en hayırlılarının yaşadığı bir beldedir. Bunu

33. Tarihu Dimaşk, I/154.

34. A.g.e., I/119.

35. A.g.e., I/120.

36. A.g.e., I/120. Bu rivayet biraz farklı biçimde Ebû Dâvud'un Sünen'inde de de almaktadır. Bkz., Cihad, 3, H.No.: 2483. (Çağrı Yayınları, İstanbul-1981).

kabul etmeyenler Yemen'e gitsin ve oranın havuzlarından (sularından) için. Allah bana Şam ve chli için garanti verdi' buyurdu." (36) Hafız Esed Şam'da yaşadığı için ne kadar şükretse azdır!

İbn Asâkîr bu rivayetleri eleştirmedeği gibi, sıhhatini tesbit için bütün hadis bilgisini ve maharetini ortaya koymaktadır. Dikkat edilirse, son üç rivayette Allah da devreye sokulmakta, fazilet ve hüsn-ü akıbet konusunda iş şansa bırakılmamaktadır.

Hz. Peygamber, Kur'an ayetlerini bir araya toplama gibi çok önemli bir işi arasında bile Şam'ı aklından çıkaramamıştır: Zeyd b. Sâbit naklediyor: "Resulullah (s.a.v.)'nin yanında, Kur'an (ayetlerini) rik'alardan (yazılı parçalardan) bir araya getiriyorduk. Resulullah (s.a.v.) dedi ki: "Şam'a ne mutlu! 'Hangi şey için?', diye sorduk. 'Çünkü Rahmân'ın melekleri kanatlarını onlar üzerine yayıyorlar', buyurdu." (37)

Şehir ve beldelerin faziletleri sıralanırken Irak bölgesinin hiç yer almaması, tam tersine oranın şer ve fitne kaynağı olarak gösterilmesi de dikkat çekicidir. Kanaatimce bunun sebebi çok açıktır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Şam'ın şansı veya Irak'ın şanssızlığı, konuyla ilgili hadislerin üretimi esnasında Iraklıların siyasi rakipleri olan ve onları hiç sevmeyen Şamlıların yani Emevîlerin iktidarda bulunuyor olmalarıdır. (38) Abbâsîlerin yönetime geçtikleri dönem ise hadis uydurma faaliyeti için nisbeten geç kalınmış bir dönemdir.

IV

Yazımızın bu bölümünde Orta Asya bölgesinin eski yerleşim merkezlerinden biri olan Oş (Uş) şehrinin faziletine dair yazılmış bir Türkçe risâleyi tanıtacağız. Bugün Kırgızistan'ın güneyinde yer alan ve ülkenin ikinci büyük şehri olan Oş, Fergana vadisi olarak bilinen ve Özbekistan, Tâcikistan ve Kırgızistan arasında bölünen, Orta Asya'nın en verimli arazisinin ve en eski Müslüman-Türk yerleşim birimlerinin bulunduğu bölgenin doğusunda yer alır. Burada yetişen İslam alimleri içinde en tanınmış, Akâid'le ilgili **Bed'u'l-Emâlî** ve Fıkıh'la ilgili **el-Fetâvâ's-Sirâciyye**'siyle bilinen Hanefî fıkıh alimi Ebu'l-Hasen Sirâcudd'in Ali b. Osman el-Üşî (ö. 569/1199) dir.

37. **Tarihü Dimaşk**, I/126. Bu rivayet Tirmizî'nin **Sünen**'inde yer almaktadır. Bkz., **Menâkıb**, 75, H.No:3954.

38. Muâviye'nin Dimaşk kadılığını yapan meşhur sahâbi Ebu'd-Derdâ bile, arkadaşı **Selmân-ı Fârisî**'yi Şam'a davet ederken oradan mukaddes belde diye bahsetmiş (helumme ile'l-ardlı'l-mukaddese), Selman da ona cevaben şöyle demiştir: "Toprak kimseye kudsiyet vermez. İnsanı ancak amelî kutsal kılar." (Inne'l-arda lâ tukaddisu ahaden ve innemâ yukaddisu'l-insâne ameluhu.). **Muvatta'**, Vasiyye, 8, H. No: 7 (II/769). Ayrıca bkz., M.S. Hatiboğlu, A.g.e., 68.

Başlıca kaynaklarda bu şehrin faziletiyle ilgili kaleme alınmış herhangi bir esere rastlanılmamıştır. Zâhiruddin Muhammed Bâbur (1483-1530), *Bâburnâme*'de Oş şehrini tanıtırken, "Oşning fazilatıda heyli ahâdis vârid bolubtur" diyerek şehrin faziletiyle ilgili rivayetlere atıfta bulunmakta, fakat kendisinden sonra yazıldığı muhtemel böyle bir risaleden söz etmemektedir.* Burada tanıtacağımız risale, üzerinde müellifinin adı ve yazılış tarihi bulunmayan 24 sayfalık küçük bir risaledir. Arab harfleriyle el yazma olan risalenin dili, eski Çağatay lehçesi olarak bilinen ve bugünkü Özbekistan'ın konuştuğu lehçeye yakın bir Türkçedir. Kapağında ki 'Taşkent' yazısından risalenin orada yayımlandığı ve orijinalinden fotokopi yapıldığı anlaşılmaktadır.

Risâlenin konumuz açısından önemi, içinde Oş şehrinin faziletiyle ilgili hadislerle yer verilmiş olmasıdır. Önemli şehir ve beldelerin faziletleriyle ilgili yazılmış hacimli ve çok sayıda Arapça eserlerin yanında ⁽³⁹⁾ bu risalenin önemli bir tarafı da, hem Türkçe olması, hem de Orta Asya'nın diğer meşhur şehirleri kadar adı duyulmamış bir yerleşim merkezinin fezâli hakkında yazılmış belki de tek eser olmasıdır.

Risalede zikredilen rivayetlerin, hadis kaynaklarımızda ve şehir tarihlerinde yer alan ve daha önce ömeğini verdiğimiz hadislerle karşılaştırılması kanaatimizce ilginç olacaktır. Çünkü İbn Asâkîr gibi, Şam'ın tarihini yazan büyük bir hadiscimizin kendi şehriyle ilgili fezâil rivayetlerini kitabına ne kadar şevkle kaydettiğini ve bunlara yapılan itirazlara, kendi uzmanlık alanının bütün maharetiyle nasıl cevap verdiğini görünce, bu risalenin yazarının da, muhtemelen kendi şehri olan Oş hakkındaki hadislerle canu gönülden sarılması ve bunları asılsız sayacaklara karşı savunması tabii karşılanmalıdır. İbn Asâkîr, kendisinden çok önce üretilen ve bir kısmının sıhhati daha önceden belirlenen rivayetleri kullanırken, bu risalenin müellifi de muhtemelen daha önce en azından halk arasında şifahen dolaşan rivayetleri toplamış ve belki kendisi de katkıda bulunmuştur. Burada şunu söylemek gerekir ki, insanların kendi doğup büyüdüğü yerlere, yani vatanlarına karşı duydukları his ve sevgi aşağı yukarı aynıdır ve kimse de bundan dolayı ayıplanamaz. Ancak bu Dinin aziz Peygamberinin, sevgilere ve nefretlere, dostluklara ve düşmanlıklara alet edilmemesi gerektiği de her müslüman tarafından bilinmelidir.

Burada tanıtacağımız ve metnini de vereceğimiz risalenin tam adı; **Bu Risâle-i Hayru'l-Buldân Oş Şehrini Sıfatı'dır.** Risalenin hemen girişinde İmran b. Husayn⁽⁴⁰⁾ 'ın Hz. Peygamber'den naklettiği bildirilen şu rivayet yer alır: "Doğu bölgesinde, Oş denilen bir belde vardır. O, hayru'l-buldân (beldelerin en hayırlısı)dır. Halkı diğer ümmetlerin en fa-

* Bkz: Zâhiruddin Muhammed Bâbur, *Bâburnâme*, Taşkent-1989, s. 6.

39. Geniş bilgi için bkz., M. Yaşar Kandemir, "Fezâil", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul-1995, XII/531.

40. Risalede 'Hukayn' olarak yazılmış.

ziletlisidir ve diğer beldelerin şehitleriyle haşrolunacaklardır. Onların şehitleri de Peygamberlerle birlikte haşrolunacaktır.”⁽⁴¹⁾.

Risale adını bu rivayette geçen “hayru’l-buldân” ibaresinden almıştır ve risalede Arapça olarak yer alan tek rivayet budur.

İkinci hadis, Ebû Hüreyre aracılığıyla Hz. Peygamber’e dayandırılmıştır: “Âhir zamanda yeryüzünde Nuh Peygamber’in neslinden bir cemaat peyda olur. Kalpleri katı ve merhametsizdir. Ümmetim arasında onlardan çok fesad hasil olur. Bazı şehirleri yağmalayıp dine hücum ederler. Allah Teâlâ Oş şehrini bu cemaatın şerrinden korur. Onun için buraya ‘belde-i ma’sum’ derler.”⁽⁴²⁾

Üçüncü hadis Huzeyfe’den nakledilir. Müellif Huzeyfe’yi, “büyük (büyük) müctehidü’l-kirâm” olarak tanıtmaktadır. Huzeyfe şöyle anlatır: “Resûlü Ekrem (s.a.v.) den, ‘yâ Resûlallah! Bize Oş ehlinin özelliğinden haber verin’ diye sordum. Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: ‘Oş halkının özelliği çoktur. Orada ‘kaytûn’ denen dîn’e bigâne bir tâife var. Oş ehli onlarla çok gazâ kırlarlar.’”⁽⁴³⁾

Müellif bundan sonra, “çok müctehidler öylece rivayet kırlarlar ki” diyerek yeni bir habere geçiyor. Yukarıda sahâbî Huzeyfe’ye müctehid dediğine göre, muhtemelen buradaki “çok müctehidler”den kasıt ta sahabilerdir. Bu habere göre: “Her kimse Oş’a varsa, bir gece veya bir gündüz yatsa, Oş halkından olur ve Kıyamet gününde Oş ehli ile beraber haşrolur.”⁽⁴⁴⁾ “Ve yine rivayet kırlarlar ki, bir kişinin eceli gelip Oş şehrinde ölse ve orada defnetseler, sevâbı öyle olur ki, o yerin şehidleriyle beraber olur ve öyle sevâbı olur ki amel katipleri yazmaktan aciz kalır. Ve onlarla (Oş halkıyla) beraber cemaat olup namaz kılsa, Kıyamette Oş halkıyla beraber kabirden kalkar.”⁽⁴⁵⁾

Müellif, bir hadis de Hz. Ömer’den naklediyor: “Ömer radiyallahu anh, Hazreti Resûl-i Ekrem’den işittim dedi. Hz. Resûlullah dedi ki: Hz. Cebrâil’den, Kıyamette Oş ehli kimle beraber haşrolacak diye sordum. Hz. Cebrâil; ‘sizinle beraber haşrolacaklar ve Cennette sizinle beraber olacaklar’ dedi.”⁽⁴⁶⁾

Diğer bir hadis Hz. Ali’den nakledilir: “Hazreti Emiru’l-mu’minîn Ali Şâh-ı merdân dediler ki: Ben Resûl-ü Ekrem’den işittim: “Kıyamet olunca Oş halkının hepsi, gözleri, yüzleri güneş gibi parlak, ak yüzlü ve

41. Hayru’l-Buldân, 2-3.

42. HB, 5.

43. HB, 6.

44. HB, 6-7.

45. HB, 7.

46. HB, 8.

Burak'a binmiş olarak gelirler ve onların hizmetçileri melekler ellerine nurdan kılıç alıp, tekbir, tehlil getirerek saf tutmuş olarak ileri geri yürürler. İzzet ve ikram ile alıp Cennete sokarlar.”⁽⁴⁷⁾

Hazreti Ukkâse radiyallahu anh dedi ki: “size ne mutlu ey Acem topluluğu!” sözlerini işittim. Her kim Oş'da bir lokma yemek yese veya bir yudum su içse kabir azabından, can acısından ve münker-nekir sualinden emin olup Sırat köprüsünden kolay geçer.”⁽⁴⁸⁾

Selmân-ı Fârisî radiyallahu anh rivayet ederler ki: “Allahın Peygamberinden işittim, kendi mübarek lafızları ile söylediler: ‘Ol gece beni Mi'rac'a ilettiler. Gökyüzüne çıkınca, yeryüzünde, doğu tarafında Bakıy Mezarlığındaki nura benzer, gökyüzüne kadar çıkan bir nur gördüm. Kardeşim Cebrail'den ‘bu nur nedir?’ diye sordum. Cebrail aleyhisselam şöyle dedi: ‘Yâ Muhammed! O nur Oş şehrinde çıkar ki o şehre ‘hayru'l-buldân’ derler. Geçmiş zamanda Hazreti Süleyman aleyhisselam o mescidde taat ve ibadet kılıp maksadlarına erdiler. Her kim oraya varıp iki rekat namaz kılsa günahdan temizlenir ve o kulun hiç günahı kalmaz. Sevabı öyle olur ki başka yerde kılınan dört yüz rekat gibi olur. Hz. Peygamber Cebrail'den, ‘ben o yerde iki rekat namaz kılsam diye arzuladılar. O saatte Allahu Teâlâ Cebrail'e emir kılıp, ‘o dağı ordan alıp gel. Habîbim Muhammed o dağda, o makamda iki rekat namaz kılsın. Dağı öyle çıkar ki, Oş halkı bilmesin ve hiç kimse görmesin’ dedi. Cebrail aleyhisselam Allah'ın emri ile Oş dağına alıp çıkardılar. Hazreti Resûl-ü Ekrem o mübarek dağda iki rekat namaz kıldılar. Hz. Süleyman aleyhisselâm ile, o makamda çok ibadet edenler ve geçmiş Peygamberlerin haklarında hayır dua kılıp ve günahkar ümmetleri için af dileyip o dağı kendi yerine gönderdiler. Oş halkı görmedi.”⁽⁴⁹⁾

Müellifin Hz. Peygamber'den naklettiği rivayetler bununla bitiyor. Daha sonra Yunus aleyhisselam ve Süleyman aleyhisselam'ın Oş şehrine gelip orada gösterdikleri mucizelerden bahsediyor. Son olarak da, buraya gelen ve orada yaşayan bazı velileri ve kerametlerini zikrediyor.

Bu risalenin Hz. Süleyman'ın zamanından dört bin yıl sonra kaleme alındığını söyleyen müellif, risalenin sonunu şu şekilde bağlıyor: “Her kim bu risaleyi okusa veya okutup işitse kendi yanında tutsa, burada zikri geçen Peygamberler, azizler, evliyalar ve pîrlar o kişiyi murad ve maksadına erdirtirip ona yardımcı olurlar ve Kıyamette bununla (risaleyle) şefâat kılarlar ve bununla amel etse, Kıyamet Günü yüzü ayın ondördü gibi parlak olur ve günahtan pak olur. Vallahu a'lem bi's-sevâb.”⁽⁵⁰⁾

47. HB, 8-9.

48. HB, 9-10.

49. HB, 10-13.

50. HB, 24.

Görüldüğü gibi, muhtemelen ilmî formasyonu yeterli olmayan bir halk adamının, kendi beldesi olması muhtemel bir şehir için yazdığı veya halk arasında dolaşan menkıbeleri toplayarak oluşturduğu bu risale, Oş şehrini adeta, dünyanın en hayırlı beldesi olarak göstermeye matuf bir gayretin eseridir. İçinde yer alan ve Hz. Peygamber'e isnad edilen rivayetler, uydurma hadis mecmuaları da dahil belki hiçbir eserde rastlanmayacak türden haberlerdir. Bu da hadis uydurma faaliyetinin, Hadis kaynaklarının tasnif edilip son şeklini almasıyla bitmediğini ve İslam Dünyasının değişik yerlerinde çeşitli amaçlarla sürdürüldüğünü göstermektedir. O yüzden şehirlerin veya beldelerin fazileti hakkında varid olmuş rivayetleri, hangi kaynakta yer alırlarsa alsınlar bir bütün olarak değerlendirip, bunların Hz. Peygamber'le bir ilgisi olmadığını tesbit ettikten sonra, tarih ilminin de yardımıyla, muhtevaları yönünden incelemek, geçmiş İslam toplumlarının sosyal, siyasal ve kültürel gelişimlerini anlamak açısından son derece önemlidir.

(1) Bu Risâle-i Hayru'l-Buldân Oş Şehrini Sıfatı

(2) Bismillahirrahmânirrahîm

Bu risâle-i hayru'l-buldân Oş şehrini sıfatı. Rivayet kılurlarkim bu hadisi İmran ubnu Husayn⁽⁵¹⁾ Peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellemdin, kâle'n-Nebiyu aleyhisselam: "İnne hayyeten (fi)⁽⁵²⁾ 'l-Meşrk belde-ten yukâlu lehâ Oş ve huve hayru'l-buldân ve ehluhâ (?)⁽⁵³⁾ efdalu alâ sâyiri'l-ümem // (3) ve yuhşerüne mea's-şühedâi'l-Bilâd ve yuhşeru şühedâuhum mea'l-Enbiyâi" hadisinin manisi bulkim Hazreti Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem iltifat kılıb aydırlarkim meşrk yirde bir şehir bar atını hayru'l-buldân dirlar ve Oş hem dirlar birçe şehirlarını yahşısı turur ve köb şehirlardin hasiyetlik turur. Biling ve âgâh bolunglar Kıyâmet günü âmennâ ve saddagnâ bolganda // (4) Oş halkı hoş vakit bolgay ve o şol gün Oş halkı şehidlar birle ve şehidlar Peygamberlar birle hem haşr bolgaylar. Hazreti Ebû Hüreyre radiyallahu anh Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellemdin rivayet kılıbdurlarkim Resûlu Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem ayıtıbdurlarkim âhir zaman bolganda yir yüzde bir cemaat peydâ olurkim alar Nuh Peygamberning neslîdin turur. Gögulları katı' turur ve bî rahm turur // (5) ümmetlerimning arasıda alardın köb fesadlar vücudga kilür bazı şehirlarını alar târâc kılıb dînini (?) gâret kılğay. Huday Teâlâ Oş şehrini ol cemaaning şerrîdin öz penâhîde tutğay. Aning üçün belde-i ma'sûm hem dirlar ve takî Huzeyfe dîkân bü-zürk müctehidü'l-kirâm rivayet kılıbdurlarkim Resûlü Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellemdin sual kıldım yâ Resûlallah bizga haber birin // (6) Oş ehlinin hâsiyetidin. Hazreti Resûlullah aleyhisselam yine iltifat kılıb aydırlarkim Oş ehlinin hâsiyeti köb turur. Bir tâife-i halk anda bardur alarınığ

51. Metinde 'Hukayn'.

52. Metinde 'fi' yok.

53. Metinde 'vâliduhu' (?) şeklinde.

atını kaytûn dir irmişlar. Olaming dîni bîgâne irmiş. Oş ehli olar birle köb gazât kılur irmiş ve takî köb müctehidler andağ rivayet kılıbdurlarkim her kim Oşga barsa bir kice yatsa ya bir kündüz yatsa Oş halkı // (7) dın bolgay ve Kıyamet künîde Oş ehli birle haşr bolgay. Ve yine rivayet kılıbdurlarkim her kişini vakti yitib Oş şehride kadâ kılrsa Oş yiride defn kılrsalar sevab yüzîdin andağ bolgay özga yirning şehidları birle beraber bolgay ve sevab andağ bolgaykim a'mâl katıbları bitmakdin aciz bolgay ve takî alar birle cemaat bolub nemaz okusa Kıyamette Oş ehli birle // (8) yirdin baş kotarur ve Hazreti Emîrû'l-mü'minîn Ömer radyallâhu anh aydılar Hazreti Resûlu Ekremdin andağ işittim Hazreti Resûlullah aydılar Hazreti Cebrâildin sual kıldım Kıyamette Oş ehli kim birle haşr bolgaydı. Hazreti Cebrail aydılar siz birle hem haşr bolgaylar ve bihişte hem siz birle bolgaylar ve Hazreti Emîrû'l-mü'minîn Ali Şâh-ı merdân aydılar men andağ işittim Hazreti Resûlu Ekremdin tangla Kıyamet // (9) bolganda Oş halkı cümlesi közlaridin yüzları misli-âfitâb tâbandık ak yüzlik ve buraksuvar kobgaylar ve alaming hadimları nurdin kılıç kollarğa alıb tekbir tehliil ayıtıb feriştelere saf der saf tutub ilkari kiyyin yürkaylar bihiştga izzet ve ikram birle alıb kırkaylar ve Hazreti Ukkâşe radyallâhu anh aydılar bu kelimâtını işittim 'tûbâ lekum yâ ma'sere'l-acem' yani Oş şehri birçe şehirlarni yahşısı ve müteberrik dağı turur. Her kim Oş yiride / / (10) bir lokma taam veya bir bölüm su içse kûr azâbîdin ve can açığıdin ve münker-nekir suâlidin emin bolub ve Sırat köprüğidin âsân ötkay ve yine Selmân-ı Fârisî radyallâhu anh rivayet kılurlarkim Peygamber-i Hudâ'din işittim öz mübarek lafızları bile ayıttılarkim ol kice meni Mi'racga iletiler. Âsmanga çıkanda yeryüzîde meşrik yirde bir nur gördüm. Kûristân-ı Bakıy'dağı nurga ohşâb kurşâb-ı âsmanga çıkıb baradur. Biraderim Cebrâildin sordum bu niçün nurdur // (11) deyib. Cebrail aleyhisselam aydılar: Yâ Muhammed ol nur Oş şehridin çıkarkim ve ol şehrin hayru'l-buldân dirler. Burûn zemanda Hazreti Süleyman aleyhisselam ol şehirde karar tapıb turub dâdu adl kılur irdilar ve ol tağda bir mescid bar. Hazreti Süleyman aleyhisselam ol mescidde taat ve ibadet kılıb maksudlarına yitkan irdilar ve her kim anda barıb iki rekat nemaz okusa günahdın mâderzâd pak bolgay ve ol bendening hiç günahı kalmağay ve sevab / / (12) yüzîdin andağ bolgayki törtyüz rekat özga yirde okugandık bolgay. Hazreti Peygamber-i Hudâ ayıttıbdurlarkim biraderim Cebraildin işittim aydılar men o şol yirde iki rekat nemaz otasam deyib arzu kıldılar. O şol saatte Hudây-ı Teâlâ Cebrailga emir kıldı. Cerail aleyhisselam ol tağın kotarıb alıbkil tâ habîbim Muhammed ol tağda ve o şol makamda iki rekat nemaz otasun. Andağ çıkarkilkim Oş halkı bilmasun ve hiç kim görmasun. Cebrail aleyhisselam Hudânı emri // (13) bile Oş tağın alıb çıktılar. Hazreti Resûlu Ekrem ol mübarek tağda iki rekat nemaz otadılar ve Hazreti Süleyman aleyhisselam hem ol makamda bisyar taat ve ibadet kılıb ikanlar ve cemî' peygamberler-i güzeştekanların haklarığa duâ-ı hayr kılıb ve cemî' günahkâr-ı ümmetlarığa âmirzeş tilayib ve ol tağın öz câyığa yubardılar ve Oş halkı görmadi. Anıng üçün ol tağın atının kûh-ı berâh atadılar ve takî andağ rivayet kılıbdurlarkim // (14) Hazreti Yunus

aleyhisselam Oş şehriğe kilib irdilar. Oş halkı olarga bitevakkuf iman kiltürüb ve irdilar. Ol tağda nemaz okub tâat kılıb ve Oş şehride ikanlar niçe vakittin son Hazreti Süleyman aleyhisselam Oş şehriğe kilib tahtlarını ol tağga koydular ve Oş halkı alarga hem iman kiltürdilar. Hazreti Süleyman aleyhisselam Oş halkına dua kıldılar. Oş ehli küfrdin penah tıladılar. Süleyman aleyhisselam dua kıldılar. Oş şehriğe küfr karar tapmadı ve andin son/(15) Oş halkı Hazreti Süleyman Peygamberga arz kıldı. Ey Peygamber-i Hudâ ve ey pâdişâh-ı âlem penah, Oş şehri suyu azlık kıludur, munça köb yirga kifayet kilmaydur ve eğer siz bir ilac kilmayığız halimiz harab olur deyib arz kıldılar. Andin son Hazreti Süleyman maslahat kılıp divlarga emir kıldılar. Ol tağ ez kadîmi'l-eyyâm ol suyu tosub turub irdi. Divlar ol tağın kisib suyun Oş şehriğe kirkuzdilar. Andin son ol zemandin bu zemangaçe Oş şehri ser-i âb boldı. Ve takî Hâce Himay (?) gazi dikan aziz Oş şehriğe kilib ikanlar // (16) ol aziz Hazreti İsa aleyhisselamning dinlanda irdi. Müddet-i ikiyüz yıl bir gârda Cebbâr-ı alemga taat kılıb ikanlar Oş halkı ve Oş şehriğini faziletin işitib irdilar. Ey Bâri Hudâyâ mening hem haşnım Oş ehli birle bolsun deyib münacaat kıldılar. Huday-ı Teâlâ ol azizin duaların icabet kıldı. Oş şehride kadâ tabı ve alaming türbetleri nemazgahning aldıda gârın itakide turur ve takî Medine-i Şerifdin bazı büzürklar alaming ziyaretleriğe kilar irdilar ve yine bir aziz İmran // (17) Hâs atlığ Oşda bar ikanlar ve şipehsâlâr ikanlar her gün kafirler birle gazât kılur irdilar. Tünlarığa kün gârların kaksalar tünlarığın iki hişt tıla' düşübdür. Ol tılayı mezkurun kabriğe koyubdurlar ve olaming kabirleri namazgahga yavukdur. Her kim ol azizning kabrin ziyaret kilsalar her muradı hasıl bolur. Ve takî rivayet kılurlar. İmam İshak Velî atlığ aziz-i sahib kifâyec Oş yehride ikanlar andin ilkan Hazreti Mekketullahda imam irdilar ve Mekke halkı alarğa ihlasları bisyar // (18) irdi. Alaming yetiyüz şakirdleri barayırdı. Her kişi olaming mülazemetide bar ikanlar, berçeları müctehid-i vakt ikanlar ayıtburlarkim heme azizler Oş'ın hasiyeti köbliğidin Oşda medfun boldılar ve takî Hâce Erkam atlığ bir aziz bar ikanlar alar hem sâhib-i keşf irdilar. Olaming bir sarîh kerâmetleri oldurki o şol zemandin Oş halkı korgan bina kılkan ikan bir uluğ taş korganga yavuk ikan Oş halkı ol taşı korganga koymakğa ihtiyar kılıb ikanlar ibüdası ol // (19) taş bolsun deyip uluğ kiçik zür kılıb ol taşın özindin tibratmaldılar aciz ve hayran boldılar. Ahır-ı'l-Emr Hâce Erkâm veli arz kılıb ayıtburlar bizlar hem meded kılakaymız. Sabır kılınlar didilar. Kice boldı. Hâce Erkâm özlari yalguz kilib ol azim taşın kerâmât birle kotarıp korganın tübiga koydılar. el-Kıssa korgan tamiri ol taş birle bina boldı. Ve yine andağ rivâyet kılurlar Hâce Ahmed Nerm (?) on bir Ahmedin biri irmişlar. Rivayet kılurlarkim birgün Ribât-ı Havd-ı Şimkeş'de öğlen (?) va'z ayıtburlar // (20) irdilar. Bukalar kiçikarp alarga köb teşviş birdi. Hâce Ahmed Nerm aydılar köb sözlamanglar didilar. Evveldin ta bu demgaçe hiç kimse bukanın avazını işitkanı yok. Ve takî alardin nakl kılıbdurlarkim Hâce Ahmed Nerm Ribât-ı Havd-ı Şimkeş'de oturub irdilar. Bihişt hurileri gözlarığa körünüb dirlar idi. Ey Hâce bizlarga karank, bizlardin yüz okurma. Tangla nemaz-ı peşin vaktide şehadet şerbetin içib bizga ko-

şulursuz deyib gayib boldı. Hazreti Hâce Ahmed Nerm // (21) hayran kaldılar. Tanglası Hâce Ahmed Nerm kafirler birle uruş kılıb ve ceng-i bisyâr kılıb derece-i şehâdatga yittilar. Hâce Ahmed Nerm ve Hâce Erkâm iki büzürkvâr Oş tağının damında Ribât-ı Havd-ı Şimkeş'de medfûn bulub yatıbdurlar. Ol iki azizin ziyaret kılrsa Hak Teâlâ her murâd-ı maksûdığa yetküzkar inşaallah. Ve takî andağ rivayet kılıbdurlarkim Hazreti Âsaf ibni Burhıyâ Hazreti Süleyman Peygambering tuğâları (?) irdilar hem vezirları irdilar. Olardin zahir bolgan kerâmât // (22) olurki Belkısnıng tahtını köz yumub açgunça kiltürdi. Ve andağ kim Kelâm-ı Mecidde Hudây-ı Teâlâ haber biribdür: "Kalellezî indehû ılmun (mine)"⁽⁵⁴⁾ l-Kitabi ene âtıke (bihî)⁽⁵⁵⁾ kable en yertedde ileyke tarfuke" ve akâid kitabını meselesidur, evliyanın kerâmeti hakdur. Hazret-i Âsaf ibni Burhıyâ takî o şol mescid-i ziyaretgahda medfundurlar. Hazreti Süleyman aleyhisselamning hayalleride andağ irdikim Hazreti Âsaf İbni Burhıyânı mağrib tarafiga iletgaymın deyib Hazreti Cebrail aleyhisselam kilib Hazreti Süleyman Peygamberga // (23) haber birdilarkim Allahu Teâlânın emri üşbudurkim Âsafın Oş yiride defn kılınsun. Her kimin tilağı bolsa ve murad-ı hâceti bolsa âsân kulur deyib va'de kılıbdur ve yine andağ rivayet kılıbdurkim Hazreti Süleyman Peygambering zamanlandın beri dört ming yıl ötüb irdikim bu risale meydan boldı. Ol zemanda kible Beytü'l-Makdis ikan ve nemazın Beytü'l-Makdisga bakıb okur ikanlar Peygamber-i âhiru'z-zemânı vakıtları kible kabe boldı. Andağ kim Hak Sübhânehü Teâlâ Kuranda haber biribdür. Kavluhü Teâlâ: "(Fevellû)⁽⁵⁶⁾ vecheke şatra⁽⁵⁷⁾ 'l-Mescidi'l-Haram". Bu ayet kible Ka'be bolmagığa delalet kılur. // (24) Ve takî andağ nakıl kılıbdurkim Kıyamet küni âmennâ ve sadaknâ bolganda Oş yiridin niçe ming sadıklar ve niçe ming Kur'an âhunlar ve niçe ming chl-i sehâ ve niçe ming aziz ve meşâyıhlar ve evliyâ ve asfiyâlar ve etkiyâlar ve ming şehidlar bardurlar. Nakil kılıbdurlarkim her kişi kim Oş yiride bir kice taat ve ibadet kılrsa sevab yüzidin andağ bolgaykim yetmiş merâtibe hacc tavaf kılkindik bolgay ve yetmişming gazât kılkindik bolgay ve takî her kim bu risaleni okusa yâ okutub işitse yâ (?) özi birle tutsa mezkur bolgan Peygamberlar ve azizlar ve evliyâlar ve pîrân mâ tekaddemler ol kişini murad-ı maksadığa yetkürüb ve anga mededkar bolgay tangla Kıyamette şefâat kılgay ve amcl kılrsa tangla Kıyamet küni yüzi ontört kicelik tâbân ayding bolgay ve günahdın pak bolgay. Vallâhu a'lem bi's-sevâb.

54. Metinde yok.

55. Metinde yok.

56. Metinde eksik.

57. Metinde yanlış.

بِسْمِ اللَّهِ
مَكْرِ الْبِلْدَانِ
أَوْشِ شَهْرِي مَعْتَقِي

Д. Г. РИФДАНОВА С. Т. ТАШКЕНТ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بوردالمغیر البیلدان اوش شهرنی صفتی
روایت قیلور لاکریم بوجده شت عمران ابن
حقیقین پیغمبر منزه صلی الله علیه وسلم
دین قال النسبی علیه السلام ان حینه
المشرق بلده یقال اما اوش شهر بوردالمغیر
البیلدان والله افضل علی سائر البالد

بیشرون مع اشهد البیلاد و کینه شهر
اشهد انهم صح الانبیاء حدیث فیکونه منزه
الاکرم حضرت رسول الله صلی الله علیه
وسلم التفات قیلید بید لاکریم مشرق
سریه بوشهر اوردنسی نزل البیلدان دیرلا
دووشون هم دیرلار بوجده شهرلار بوشهر
تقدیر و کونه شهرلار دین عالمیست
ایکسره دریلدیکه کونه اکانا بولونک الله
قیامت کونی امانا و حدیث اورداننده

۴

اوش خلقی خوش وقت بولغای اوشل کن
اوش خلقی شهید لار برله و شهید لار پیغمبرلار
برله هم حشر بولغایلار حضرت ابو بیره
رضی الله عنه حضرت پیغمبر صلی الله علیه
وسلم دین روایت قیلید بول لاکریم رسول
اکرم صلی الله علیه وسلم اقیب دور لاکریم
آخر زمان بولغانده بیلوزیده برجامه
پیغمبر لاکریم لار نوح پیغمبر نیکان علیه
نور کونک لاری قسینج ترورد بوجده شهر

۵

اوش ابلی نینک خاصیت دین حضرت
رسول الله علیه السلام بنی القاتیلین
ایدیلار کیم اوش ابلی نینک خاصیتی کوب و
برطانیه خلق انده باردورالار نینک تنجی
قیطون دیر ایشیش لار اولار نینک دینی
پیکانه ایشیش اوش ابلی اولار برله کونج
قیلور ایشیش و تقی کو محمد لار انده
روایت قیلیب دور لار کیم کیم اوش
بار سبر کیم یانتیه بر کوند و یاتسه اوش خلق

۶

امت لار کیم نینک ارسیده لار دیر کیم
فساد لار وجود کیلور بعضی شهر لار
الار ایچ قیلیب دین نغارت قیلغا
خدای تعالی اوش شهرینی اول جهلی نینک
شهر دین اوز پناهییه تو تعالی نینک
او خونج بلده معصوم هم دیر لار و تقی ضیفه
دیجان بزرگ محمد الکلام روایت قیلیب
دور لار کیم رسول اکرم صلی الله علیه وسلم
دین ال قیلیب یا رسول الله بزرگ خیر نینک

۷

دین بولغای قیامت کونیه اوش ابلی
بره حشر بولغای نیند روایت قیلیب
لار کیم کیشینی و تقی نینک اوش شهریده
قضا قیلور اوش بریده دهن قیلار
ثواب بوز دین انده بولغای و کایر
نینک شهید لاری برله برابر بولغای
و ثواب نده بولغای کیم اعمال کاتب لاری
بما کیم عاف بولغای و تقی لار بر جاغت
بولوبنجا و قوییه نینت ده اوش ابلی برله

۸

دین باش کتار و روح حضرت امیر المؤمنین
عمر رضی الله عنه ایدیلار حضرت رسول اکرم
دین انده ایشیم حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله
حضرت جبریل دین سوال قیلیب قیامت کونیه
ابلی کیم برله حشر بولغای بر حضرت جبریل
ایدیلار سیر برله هم حشر بولغای لار
و هشتت ده هم سیر برله بولغای لار و حضرت
امیر المؤمنین علی رضی الله عنه ایدیلار انده
ایشیم حضرت رسول اکرم دین نینک قیامت

9

بولغانده اوش خلقی جمله سی کوزلاری بین
یوزلاری مثل آفتابا باندیک ق یوزلیک
وبراق سوا قوبغا یلار اولار نیک خادم لار
تورین قیلچ قول لاریغه الیکتیکر تهلین
فوشده لار صف در صف تو تول بلکایرین
یوزکایلار شت کاغرت و اکرام لبر الیکتیکر
و حضرت عکاشه رضی الله عنه ای یلار بولکام
ایشتم طور لکم یا معشر العجمی اوش شهر زجر
شهر لایحی شتر متبرک لایحی ترور بر کیم اوش سید

10

بقدر طعام و بار بولوم سولچیکر حد پینج جان
چینغین و منکر کیر لیبین امین بولوب حط
کوپر و کینج آسان اوشکامی قینه سلیمان فارس
رضی الله عنه روایت قیلور لکرم پینج خدین
ایشتم یوز بارک لفظ لار بر الیهی لکرم
اول کچیندی معراجنه المتی لار سمانغنه حقیقانه
یوزیه مشرق بیره بر نور کوروم کورستان
دعز نورغدا و شب فوشا سمانغنه حقیق
بارادور بولیم جبریل دین دیم بونچ کور دوا

11

دین بولیم علیه السلام ای یلار یا اول فوش
شهرین چیقاریم و اول شهر نیر البلدان لار
بوروق زانه حضرت سلیمان علیه السلام
اول شهره قورایمیتوب ر بودا عدل قیلور
لار و اول تاغده بر مسجد حضرت سلیمان علیه
اسلام اول مسجد طاعت و عبادت قیلوب
مقصود لایغ نیتکان اید یلار کیم انده بار
ایک رکعت نماز و تور کیناه دین ماوز رو پاک
بولغا و اول نیت نیک بیج کنا بر لغا و نوب

12

یوزین ایش بولغا کورت یوز رکعت و کور
بیره او قوغانده یک لقا حضرت پینج خدایب
دور لکرم برادیم جبریل دین ای یلار اول
سیده ایک رکعت نماز اوتام دیک زور اول
اول ساعت خدیتجا جبریلغده قیلور جبریل
علیه السلام اول نغنی کور الیکتیکر کیم
محاوله تاغده و اول مقاهه ایک رکعت نماز
اوتان سوانغ چیقار کیم اوش خلق سیک
بیج کیم کور سونج جبریل علیه السلام خدایب

۱۲

پیدا شدن اصفی که حقیقتش حضرت رسول
 اکرم اول مبارک تاغده ای که کت نماز
 اوتادید که حضرت سلیمان علیه السلام اول
 سقاغه بیاطاعت و عبادت قلیلیک ایل
 و جمیع پیغمبر لار که شته کا ملاذحق لار و دعا
 خقیلیت و جمیع کما کما امت لاریغه کتر شتلا
 و اول تاغنی اوز جاینده یو ایدلا و اوش خلق
 کورادی اینک لک و چون اول تاغنی اصفی کور بر
 اهادیدلا و تقی اینغ ر و ایت قلیلیک لار کیم

۱۳

حضرت رسول علیه السلام اوش شهر یعنی کلب
 اوش خلق اولانغ متوقف ایمان کیلتور و اید
 اول تاغده نماز او قوطاعت قلیلیک اوش شهر
 ایکنلا اوش وقت دین سوک حضرت سلیمان علیه
 السلام اوش شهر یعنی کلب تحت لار اولان
 قویله یو اوش خلق لار کما بر ایمان کیلتور و اید
 حضرت سلیمان علیه السلام اوش خلق یعنی دعا قلیلیک
 اوش ایلی کفر دین پناه تیلادیدلا سلیمان علیه السلام
 دعا قلیلیک اوش شهر یعنی کفر و اباد و اندین سوک

۱۴

اوش خلق حضرت سلیمان علیه السلام اول
 خدا و ای پادشاه عالم اینا اوش شهر یعنی رسول
 قیلاد و ورنجه کور سوک کفای قیلاد و ورنجه کور
 علا قیلما کور خالیمیر اول بو دیر عرض قیلد یو این
 سوک حضرت سلیمان مصحح قلیلیک یو لار و قلیلیک
 اول تاغ و قیم الام اول سوک سوک و اید
 دیولا اول تاغ کیم سوک اوش شهر یعنی کور دیلا
 این کما و لاریغ نوز بانچه اوش شهر یعنی کور
 و لاریغ نوز بانچه اوش شهر یعنی کور
 و لاریغ نوز بانچه اوش شهر یعنی کور

۱۵

اول حضرت علیه السلام نیک دین لاریغ اید
 دت یک یورین غار و جبالم غلطه قلیلیک
 ایکنلا اوش خلق یعنی اوش شهر یعنی فضیله
 اید لار بار خدا یمنیک هم حشریم اوش
 لاریغ دین پناه قلیلیک رضا اوش اول غریغ
 دعا لاریغ حاجت قیلد اوش شهر یعنی قضا تابی
 و الا نیک کت لار نماز کاه نیک لاریغ غار
 و ایتا کیم تر و تر یعنی قلیلیک لاریغ
 نیک با اید لاریغ اید لاریغ اید لاریغ

۱۸

ایرید اولارنیک تیی لوزشاکردلار براریدی
 کیشی اولارنیک ملازمتیه بارایکنلار برچیلای
 مجتهد وقتیکانلار تیب و رلاکیم هم عزیزلار
 اوش صحتی کوبکینه اوشه رفوز بوله لاق
 خواجه اقم تلخ بر عزیز بارایکنلار اولار هم صبا
 ایزیلار اولارنیک صبح کرامات لار اولدو که
 اول زمانه اوش خلق قورغان شایقنا ایکن
 بولوغ تاش قورغانه یاق ایکن اوش خلق اول
 تاشی قورغانه قویماق ختیا قیلیپ نلار تیبی اول

۱۷

خامن تلخ اوشه بارایکنلار سیاسا ایکنلار
 کیشی کافولار غارت قیلور اولر اولار کوش
 لایز قاق اولر اولر بون ایک شت طلا شت اول
 طلا شت کوشه قوبینه قوبور اولر اولار نیک
 قیلار نمار کاغیا ووق بریم اول عزیز نیک
 زیارت قیلله برید حاصل بولور تفرست
 قیلور ایلام سحاق اولی تلخ عزیز صاحب
 اوش برید ایکنلار نیک ایکنلار حضرت کاشه
 دهام ایزیلدو که خلق اولر خلیل لار بسیار

۲۰

ایرید لاقچه حیرت لاقچه کوشوش مشردی
 خواجه احمد زرم ایدیلار کوسب زلامانک دیدیلار
 اوله نیر تا بوزم غیبه کیر نیکه نیک اولر نیری
 ایشیک لاق یوق و تقی لار دین نقل قیلیپ لایم
 خواجه حجه باط سمش ده اولتور بوردیلار
 برشت حورس لار کور لاقچه کور نوب بیلار ایکن
 اخی حجه بیلار غه قوالک بیلار دین لار اولور
 ناکلار نایشین قومی شهادت شبرین لایم
 کوشوش لاقچه غایب بولور حضرت خواجه احمد

۱۹

تاش بولون اولوغ کچیک زوق قیلیپ تاشی بون
 بیز تالما دیلار خاجو حیران بولیلار اولر اولر
 ولی عرض قیلیپ تیب و رلا بر لایم نیکه
 قیلینک لار دیدیلار کچیک بولور خواجه احمد اولر
 یخوز کیدیپ اول عظیم تاشی کرامت بولور ایکن
 قورغانه توبیکا قوبیلار لاقچه قورغان تار اول
 تاش بولور بولور قوبیلار نیکه ایت قیلور لاقچه
 احمد زرم اون حجه بر بولور ایت قیلور لایم
 کوشوش لاقچه حیرت کیشین ایکنلار لاقچه تیب بولور

